

УДК: 821.512.154(07)

ИСТОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ СТУДЕНТОВ

Исакова Светлана Турдубековна

старший преподаватель

Иссык-Кульский государственный университет имени К. Тыныстанова

ОКУУЧУЛАРДЫН КЕП МАДАНИЯТЫН ӨНҮКТҮРҮҮ ПРОБЛЕМАСЫН ИЗИЛДӨӨНҮН ТАРЫХЫ ЖАНА МЕТОДОЛОГИЯЛЫК НЕГИЗДЕРИ

Исакова Светлана Турдубековна

улук окутуучу

К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети

HISTORY AND METHODOLOGICAL BASES OF RESEARCH OF THE PROBLEM OF DEVELOPMENT OF STUDENTS' SPEECH CULTURE

Isakova Svetlana Turdubekovna

senior lecturer

Issyk-Kul State University named after K. Tynystanov

Аннотация. Статья написана в историко-педагогическом аспекте, в ней представлены мысли русских лингвистов и кыргызских лингвистов о культуре речи, начиная с ораторского искусства ораторов в древности. Проанализированы философско-педагогические, психологические и лингвистические работы по культуре речи, приучению учащихся к речевой и письменной деятельности в школе и показана их роль как методической базы. Статья предназначена для учителей школ, преподавателей высших учебных заведений, магистров.

Ключевые слова: речь, речевая культура, языковые ресурсы, методика, методическое обеспечение, устная речь, письменная речь, речевая деятельность.

Аннотация. Макала тарыхый-педагогикалык планда жазылган, анда байыркы доордогу чечендердин оратордук өнөрүнөн тартып, орус лингвисттеринин, кыргыз тилчи окумуштууларынын кеп маданияты тууралуу ойлору берилген. Кеп маданияты, мектепте окуучуларды сүйлөө жана жазуу ишмердүүлүгүнө көнүктүрүү боюнча философиялык, педагогикалык, психологиялык, лингвистикалык эмгектерге талдоо берилип, алардын методологиялык база катары кызмат кылышы көрсөтүлөт. Макала мектеп мугалимдерине, жогорку окуу жайларынын окутуучуларына, магистрлерге арналат.

Негизги сөздөр: кеп, кеп маданияты, тил байлыктары, методология, методологиялык таяныч, оозеки кеп, жазуу кеби, кеп ишмердүүлүгү.

Abstract. The article is written in the historical and pedagogical plan, it presents the thoughts of Russian linguists and Kyrgyz linguists on the culture of speech, starting from the oratory of orators in antiquity. Philosophical-pedagogical, psychological and linguistic works

on the culture of speech, teaching students to speech and writing activities at school are analyzed and their role as a methodological basis is shown. The article is intended for school teachers, teachers of higher educational institutions, masters.

Key words: speech, speech culture, language resources, methodology, methodological support, oral speech, written speech, speech activity.

Актуалдуулугу. Кеп маданиятын өнүктүрүү проблемасы – эң байыркы убактан бери эле педагогикада да, лингвистикада да, ата-энелердин балдарды тарбиялоо иш-аракеттеринде да көңүл чордонунда болуп келген проблема. Мисалы, манасчыларды устаттары атайын сыноодон өткөргөн, алардын эң биринчи талабы – манас айта турган баланын тил байлыгы канчалык экендиги каралган, ал бала сюжетте колдонулган жерсуу, курал-жарак, адам аттарын ж.б. аталыштарды жана сөздөрү жатка билип, алардын кайсы жерде, кандайча колдонулгандыгын так билиши керек. Ансыз манасчы болбойт.

Сөздөрдү уккулуктуу жана орундуу пайдалана билбесе, манасчыны эл укпайт. Мына ошол манасчыны айтууга тилдик жактан даярдоо процесси анын кеп маданиятын өнүктүрүү менен байланышат. Албетте, бул процесс оозеки формада жүргөн жана устаттан шакиртке үйрөтүү, көнүктүрүү жолу менен өткөн.

Кеп маданиятын, чечендикке үйрөтүүнүн тарыхынын алгычкы көрүнүштөрүн, байыркы Грециядан, Афина, Рим маданиятынан көрөбүз. Аристотель, Цицерен, Демосфен сыяктуу көрүнүктүү ойчулдар элди өздөрүнүн чечендик өнөрү аркылуу өз айланасына тартып, сүйлөө техникасын, риториканы теориялык аспектиден иштеп чыгышкан, алардын жолун миңдеген окуучулары жолдоп, ошол доордо «Иллиада», «Одессея» сыяктуу эпикалык чыгармалар жаралган, аэддер менен рапсоддордун чыгармачылыгы гүлдөгөн, Эсхилдин тамсилдери, философиялык трактаттар жазылган.

Кыргыз адабиятын окутуу илими орус адабиятын окутуу менен тыгыз байланышта пайда болуп өнүктү, ошол үчүн

биз проблеманын орус методологиясынын негизинде өнүгүшү тарыхы менен байланыштуу карамакчыбыз.

Кеп маданиятын өнүктүрүү жагы орус элинин энциклопедист-окумуштуусу Михаил Васильевич Ломоносовдун (1711-1765) өмүрү жана чыгармачылыгы менен байланышат. Ал 1743-жылы «Краткое руководство к риторике», 1748-жылы «Риторика» деген китептерин жазган, аларда көптөгөн орусча тексттерди жарыялап, риторикага аныктама берип, ал келиштирип сүйлөө жана жазуу тууралуу илим экендигин, ошол аркылуу угуучулардын жана окурмандардын талабын канааттандыруу мүмкүндүгүн белгилеген [1]. Бул методикалык окуу куралы Падышалык Орусияда жүз элүү жылдай адабият мугалимдери тарабынан колдонулуп келген.

XVIII кылымдын акырында адабиятты окутуунун методикасы илим жана окуу предмети катары өнүккөн. Бул мезгилде Москва университетинде өзгөчө чоң иштер аткарылган. Ошол окуу жайдын профессору Федор Иванович Буславдин (1818-1897) «О преподавании отечественного языка» (1844), «Опыт исторической грамматики русского языка» (1858) жана эки томдук «Исторические очерки русской народной словесности и искусства» (1861, Т. 1-2) деген эмгектеринде орус лингвистикасына негиз салуу менен адабий чыгарманын текстинин тилин үйрөнүүгө өзгөчө маани берген. Балдардын адабий жана тилдик билимин чыңдоодо жазуу иштеринин мааниси өзгөчө экендигин белгилеген [2].

1880-1890-жылдарда И.Поливановдун «Урок объяснительного чтения и логического разбора в связи с изустным

и письменным воспроизведением мыслей» (1868) [3], В.Я.Стоюниндин «Педагогические сочинения» [4] деген эмгектери жарыяланып, адабият мугалимдерине методикалык жактан чоң жардам көрсөткөн. Методист Василий Иванович Водовозовдун (1825-1886) «Книга для первоначального чтения в народных школах» (1871) деген китебинде биринчи планга чыгарманын идеялык мазмунун анын тили менен биримдикте талдоону чыгарган.

В.П.Острогорскийдин «Беседы о преподавании словесности» (1885) [5] аттуу эмгегинде орус адабияты предметинин гимназиялык курсунун мазмунун аныктоо менен, ал адабият менен тилди биримдикте карап, «жандуу» сабактарды өтүүнү сунуштаган. Анын усулдук системасында маанилүү орунда класстан тышкаркы окуулар турат, муну ал адабияттык билим берүүнүн эң бир зарыл бөлүгү деп эсептеген жана аларды балдардын кеп маданиятын өнүктүрүүнүн булагы катары караган.

Цезарь Павлович Балталондун (1855-1913) «Пособие для литературных бесед и письменных упражнений» (1891) деген эмгегинде адабият мугалимдери үчүн баарлашуулар жана жазуу түрүндөгү көнүгүүлөр үчүн өзгөчө маани берген, класстан тышкаркы окууларды жактаган, окуучулардын эркин иштөөлөрү, өз алдынча окуган китептер тууралуу барлашуулары үчүн атайын сааттарды бөлүү керектигин аргументтүү айтып чыккан. Демек, ал балдардын кеп маданиятын өстүрүүнүн жолдорун туура аныктаган.

Советтик учурда орус адабиятын окутуунун методикасы Василий Васильевич Голубковдун (1880-1968) эмгектерин кеңири пайдаланып, анын «Новый путь изучения художественных произведений и составление письменных работ» (1909), «Мастерство А.П.Чехова» (1958), «Горький в школе» (1960), «Художественное мастерство Тургенева» (1960), «Мастерство устной речи» (1967) деген эмгекте-

ри адабиятты окутуу боюнча көптөгөн изилдөөлөргө методологиялык негиз болгон. Анын «Методика преподавания литературы» (1962) аттуу окуу китебинин [6] негизинде башка советтик республикалардын методисттери да өз эмгектерин жазган. Ал адабият сабактарында текстти талдоо аркылуу окуучулардын сөз байлыктарын өстүрүү, окуучулардын оозеки жана жазуу кебин өнүктүрүү үчүн методикалык ыкмаларды жана каражаттарды иштеп чыккан.

Көркөм чыгармаларды талдоо процессинде окуучулардын байланыштуу речин өстүрүү, тилдик байлыктарын жогорулатуу технологиялары белгилүү мугалимдер А. С. Айзерман жана Е. Н. Ильин тарабынан практикалык аспектиден каралды, психологиялык аспекти-син В.А.Кан-Калик көрсөтүп берди, М.Г. Качурин адабиятты окутуудагы изилдөөчүлүк ишмердүүлүктү ачып берсе, Е.А.Корсунский окуучулардын адабий чыгармачылык өнүгүш жондөмдүүлүгүн талдады, Н.И.Кудряшев адабиятты окутуу методдорун изилдеди жана ал методдордун теориялык негиздерин иштеп чыкты. Орус адабиятын окутуу теориясы В.Г.Маранцман, Н.Я.Мещерякова, Н.Д.Молдавская, В. А.Никольский, В. А. Онищук, З.Я.Рез, М.А.Рыбникова, В.Р.Щербина ж.б. методисттердин эмгектеринде иштелип чыкты, алар адабият аркылуу сөз өстүрүү жолдорунун методологиялык таянычтарын бизге көрсөтүп берди.

Философиялык эмгектерден: В.Ф.Асмус, Т.Аскарров, М.М.Бахтин, М.С.Каган, А.А.Потебня ж.б. окумуштуулар көркөм сөздүн табияты, сөз өнөрүнүн эстетикасы боюнча методологиялык ойлорун айткан. Көркөм чыгарманы таанып-билүүнүн булагы катары Н.А.Бердяев, маданият катары Д.С.Лихачев изилдеген.

Көркөм адабият, анын негизин түзгөн текст, ошол текст аркылуу окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүү психологиялык-педагогикалык процессте ишке ашат. Андыктан да биздин изил-

дөөлөрдө Л.С.Выготский, П.Я.Пальперин, И.А.Зимняя, А.А.Леонтьев, А.Н.Леонтьев, Л.Ф.Обухова, А.А.Реан, Н.Ф.Тализина, Д.И.Фельдштейн, Д.Б.Эльконин ж.б. советтик жана орус психологдорунун эмгектери пайдаланылды.

Окуучулардын кеп маданиятын көркөм чыгармалар аркылуу өнүктүрүү окутуу процессинде аткарылат, ал эми окутуу процессинин мыйзамдарын педагогиканын дидактика бөлүмү изилдейт. Бул багытта дидактар: И.Р.Гальперин, Л.В.Занков, Н.В.Кулибина, И.С.Якиманская өз эмгектерин жараткан.

Орус тилин жана адабиятын окутуу методикасында мугалимдер үчүн колдонмолор Е.Н.Атарщикова, Т.А.Ладыженская, Н.Г.Маркова, Н.М.Шанский тарабынан жазылса, стилистика боюнча Л.Д.Беднарский, И.Б.Голуб, риторика боюнча Э.В.Клюев, М.Р.Львов, тексттин курамы боюнча Ю.М.Лотман, практикалык стилистика боюнча Д.Э.Розенталь, кеп этикети боюнча А.А.Акишина, методикасы боюнча А.В.Текучев окуу китептерин жазган.

Биздин темага байланыштуу орус тили жана адабияты боюнча жана аларды окутуу проблемалары жаатындагы Н.Д.Глизерина, М.С.Давыдов, Н.Н.Кузнецова, О.Д.Мухина, Е.Н.Пузанкова, В.В.Лолуа, О.Ю.Харитоновна, Ю.А.Тимофеева, Т.А.Чихачева ж.б. окумуштуулар диссертацияларын коргошкон. Орус жана совет педагогикасында, лингвистикасында кеп маданияты, стилистика боюнча А.Н.Васильеванын, Б.Н.Головиндин, В.Е.Гольдиндин, С.И. Ожеговдун, Н.И. Формановскаянын, М.Т.Цицерондун эмгектери өзгөчө бааланат.

Орус адабиятын окутуунун методикасы илиминин негизинде ХХ кылымдын 50-жылдарынан тартып кыргыз адабиятын окутуу илими калыптанды.

К.Иманалиевдин «Кыргыз адабиятын окутуу методикасынын орчундуу маселелери» (1984), «Кыргыз адабиятын

окутуунун методикасы» (1976), «Кыргыз мектептеринде адабиятты окутуунун жолдору» (1966), «Кыргыз совет адабиятын окутуунун айрым маселелери. I китеп» (1972), «Орто мектептерде кыргыз адабияты боюнча проблемалык окууну уюштуруу иши» (1981), «Орто мектептерде кыргыз адабиятын окутуунун методикасынын негизги маселелери» (1973) сыяктуу методикалык эмгектеринде жазуучунун өмүр баянын, чыгармачылык жолун, чыгармаларын окутуу процессинде окуучулардын оозеки жана жазма кебин өстүрүүгө өзгөчө көңүл бурулган. «Орто мектептерде кыргыз адабиятын окутуунун методикасынын негизги маселелери» (1973) деген китебинде «Тексттеги түшүнүксүз сөздөрдү түшүндүрүү» деген тема берип, Т.Сатылгановдун «Эшен-калга» деген ырын окутууда архаизмдер, тарыхый сөздөр менен иштөөнүн жол-жоболору сунушталат. Тексттеги түшүнүксүз сөздөр менен иштөөгө мугалимдер анча маани бербей келишкенин айтып, методист мындай дейт: «Түшүнүксүз сөздөрдү түшүндүрүүнүн негизги максаты окуучулардын сөз байлыгын көбөйтүү жана чыгарманы терең түшүнүүгө мүмкүнчүлүк түзүү болуп эсептелет» [7, 111].

Адабий билим берүүнүн түпкү максаты окуучулардын кеп маданиятын жогорулатуу экендигин Б.Алымов бир катар методикалык эмгектеринде, докторлук диссертациясында жана окуу китептеринде көрсөтөт. Б.Алымовдун «Жогорку класстарда жазуу жумуштарын жүргүзүүнүн айрым маселелери» (1968) жана «Мектеп сочинениеси» (1982) деген китептеринде окуучулардын байланыштуу жазуу кебин өстүрүүдөгү дил баяндардын ролуна өзгөчө токтолот. Ал «Мектеп сочинениеси» деген китебинде «окуучунун жакшы жазган сочинениеси – мугалимдин жеңиши, ийгилиги, начар сочинениеси – мугалимдин ишинин оңунан чыкпаганы» [8,9] деп келип, IV-VII класстардагы «эркин» темадагы сочи-

нениелер (баяндоо-сүрөттөө, сүрөттөр боюнча, чыгармачылык) боюнча теориялык пикирлерин айтуу менен көптөгөн мисалдарды келтирет. Б.Алымов мектеп сочинениесинин мындай өзгөчөлүктөрүн белгилейт:

1. Мектеп сочинениеси жарык көрбөйт. Айрым мыкты окуучулардын жакшы жазылган сочинениеси тигил же бул илимпоз-методисттин эмгегинде үлгү катары жарык көрүп калышы да мүмкүн, бирок бул окуучунун ар кандай сочинениеси жарык көрөт дегендикке жатпайт.

2. Мектеп сочинениеси философиялык, илимий же саясий чоң масштабдагы, кеңири диапазондогу ойду камтый албайт, анда жаңы ачуулар, теориялар, өзгөчөлөнгөн жоболор менен эрежелер да болбойт. Андай нерселерди окуучудан талап кылуунун өзү да жаңылыштык.

3. Мектеп сочинениеси тигил же бул коомдук түзүлүш, саясий-экономикалык абал чагылдырылган чыгармалар, андагы адам мүнөздөрү, алардын турмуш-тиричилиги, карама-каршылыктары, жек көрүүсү менен жан тартуусу, сүйүүсү менен күйүүсү, б.а. турмуштагы жакшылык менен жамандыктын, адамгерчилик менен айбандык-наадандыктын, адилеттүүлүк менен акыйкатсыздыктын, өмүр менен өлүмдүн ортосундагы айыгышкан күрөшү жөнүндөгү жазуучунун чыгармасы тууралуу адабиятчылардын айткан даяр ой-пикири боюнча окуучунун түшүнүгү жазылат. Бирок бул, окуучу өз сочинениесинде адабиятчылардын айткан даяр пикирлерин көчүрө берет экен дегендикке да жатпайт. Окуучу тигил же бул чыгарма, аны жараткан жазуучу, анын коомдон алган орду, адабиятка кошкон салымы жөнүндөгү даяр материалга таянат, ал боюнча ой жүгүртөт, аны өзүнүн «кичинекей» акыл таразасына салып «чайнап», өз сөзү менен кайрадан иштеп чыгат, ага өзүнүн кичинекей фантазиясы менен ой чаргытуусун кошот, өз алдынча жыйынтык чыгарууга аракеттенет. Ал эми чыгармачылык, турмуштан алынган

«эркин» темадагы сочинениелер окуучунун жекече турмуштук тажрыйбасына, билим деңгээлине байланыштуу жазылат. Анда бала жекече байкаганына, көргөн-билгенине, укканына, окугандарына таянып темага жооп берет. Ошондуктан мектеп сочинениесинде да окуучунун жеке ою, кыялдан жаралган нерселери, корутундусу, аныктамасы жок дешке болбойт.

4. Мектеп сочинениеси белгилүү кыска мөөнөттө берилет. Окуучу аны ашып кетсе жумалык, болбосо эки-үч сааттын ичинде жазып тапшырууга милдеттүү. Бул мугалим тапшырган ишти окуучунун сөзсүз аткарышы керек деген педагогиканын принцибине негизделген иш. Ал эми саясий, адабий, илимий эмгектерди авторлор ыктыярдуу жазышат.

5. Мектеп сочинениеси адабият мугалиминин жетекчилиги астында гана ишке ашат. Аны жазууда мугалим балага улам жаңы багыт, көргөзмө, кеңеш берет, биргелешип план түзөт, жазылган сочинениени кошумчалайт, редакциялайт. Кыскасы, үйрөтүүчү мүнөздөгү бардык сочинение мугалимдин жардамысыз жазылбайт, мугалим ар бир сочинениеге авторлош болот. Бирок негизги жоопкерчилик окуучулардын өзүлөрүнө жүктөлөрүн да унутпоо керек. Мугалим сочинение жазуунун бүт милдетин өз мойнуна ала албайт, ага жетекчилик кылып, көргөзмө гана берет. Үйрөтүүчү мүнөзүндөгү сочинениелерге коюлган мына ушул талап аткарылганда гана контролдук, анан орто мектепти бүтүрүүчүлөр менен абитуриенттердин жазган сочинениелери оңунан чыгат, жаш адамдын кийинки илимий, адабий иштеринин, дегеле куш тилиндей катты да сабаттуу жазышына шарт түзөт. Ал эми саясий, илимий жана адабий эмгектердин авторлору эч кимдин жардамысыз, көзөмөлсүз эле өз бет алдынча жазышат. Мына ушул айырмачылыктарды эске алганда гана мектеп сочинениеси

деп эмнени айтарыбыз белгилүү болот» [8, 14-25].

Мектептеги окуучулардын байланыштуу кебин өстүрүүчү жазма иштеринин бир формасы болгон дил баян, анан теориясы жана практикасы боюнча А.Муратовдун, С.Рысбаевдин методикалык эмгектери, Бакытгүл Аман кызынын кандидаттык диссертациясы жана монографиясы, Н.Т.Мурзаевдин диссертациясы жана монографиясы жазылды.

С.Байгазиев методикалык эмгектеринде, «Манас» эпосун окуп-үйрөнүү, анын тарбиялык таасири тууралуу китептеринде чыгарманын поэтикасына өзгөчө көңүл буруунун зарылдыгы көрсөтүлөт, бул жактан чоң проблема азыркы окуучулардын эпостун тилин анчалык түшүнө албагандыгы, муну үчүн азыркы балдарды сүйлөөгө үйрөтүү керек. «Бул үчүн окуучу проблемага, карама-каршылыкка, ойлордун түйшүгүнө кабылгандай кылып, окуу процессин методикалык ыкчылдык, усулдук айлакерлик менен кызыктуу түзүү кажет. Сабак учурунда издөөгө, изилдөөчүлүк ишмердикке стимул түзүлүп, бир эле маселеде ар түрдүү көз караштар, позициялар кагылышып, альтернативалык чечимдер изделип, аргументтер салыштырылып талдалып, божомолдоолор текшерилип, мунун аркасында жаш адам класстан кандайдыр бир жаңырып, өзгөрүп, түйшөлүп чыгышы керек. Мындай натыйжага жетиш үчүн окуу процессинин дискуссия, талаш-тартыш, семинар, диалог, окуу оюну, иликтөө-изилдөө формасы жана башка инновациялык ыкма-амалдар түрүндө уюштурулушу талапка ылайык келет. Албетте, мындай формалар мындан мурда да практикалык ишке чегилип келген. Бирок кеп, азыр буларга жаңы мазмун берип, туруктуу системага айлантууда турат» [9, 39], - деп жазат С.Байгазиев.

Адабий чыгармаларды талдоо процессинде окуучулардын кеп маданиятын өнүктүрүү методикасы С.Батаканованын, Н.И.Ишекеевдин, С.Момуналиевдин

А.Муратовдун, С.Рысбаевдин, Б.Исаковдун китептеринде, методикалык колдонмолорунда ар тараптуу иштелип чыккан. Булардын ичинен С.К.Рысбаевдин «Окуучунун сүйлөө жана жазуу ишмердиги» деген эмгеги түздөн-түз биз изилдөөгө алган проблемага арналган. Китеп «Сөз жана сүйлөө ишмердиги», «Сүйлөө жана кеп ишмердиги», «Жазуу жана кеп ишмердиги», «Дил баян жана окуучунун акыл чабыттары» деген бөлүмдөрдөн турат. Автор кептин коммуникативдик сапатынын баскычтары катары төмөнкүлөрдү белгилейт:

1. Кептин тазалыгы, т.а., таза сүйлөө ишмердиги.
2. Сөздөрдүн тактыгы, т.а., так сүйлөө ишмердиги.
3. Кептин тууралыгы, т.а., эне тилинде туура сүйлөө ишмердиги.
4. Сөздүн орундуу, адептүү айтылышы жана орундуу, адептүү сүйлөө ишмердиги.
5. Кептин логикалуулугу, т.а., сүйлөө жана жазуу учурунда сүйлөмдү логикалуу түзүү ишмердиги.
6. Кептин эмоционалдуулугу, т.а., сүйлөшүү учурунда эмоцияны туура сактоо ишмердиги.
7. Кептин кырааттуу айтылышы, поэтикалуулугу, көркөм сүйлөө жана жазуу ишмердиги.
8. Кептин байлыгы, эне тилиндеги лексикалык бай каражатты колдоно билip сүйлөө жана жазуу ишмердиги [10, 63-64].

С.К.Рысбаевдин эмгектериндеги мындай идеялар биздин ишибизди жазууга методологиялык таяныч болуп берди.

Кыргыз тили илиминде кеп маданияты жана стилистика проблемасы боюнча Ү.Асаналиев, Т.Аширбаев, С.Давлетов, Ж.Дүйшеев, Т.С.Маразыков, Ж.Мукамбаев, С.Ж.Мусаев, Б.Ө.Орузбаева, Б.Ш. Усубалиев, К.К.Юдахин, Б.М.Юнусалиев ж.б. тилчилердин эмгектери жарыяланган жана алар мугалимдердин сабагында көп жылдардан бери колдонулуп келет.

Кеп маданиятын окутуу, сөз өстүрүү жумуштарын жүргүзүү боюнча И.Абдувалиев, Б.А.Абдухамидова, В.И.Мусаева, С.К.Рысбаев, К.Сартбаев, Ж.А.Чыманов, М.Эшиев ж.б. методисттер изилдөөлөрдү жүргүзүп, А.О.Жолдошова, В.И.Мусаева, С.К.Рысбаев, К.А.Абдраимов диссертацияларын коргогон.

Жогорудагы эмгектер биздин диссертациялык изилдөөгө методологиялык база түзүп берет.

Биздин изилдөөнүн методологиялык таянычтарды жаштарды рухий жактан өнүктүрүү, балдардын тил маданиятын көтөрүү багытындагы жол көрсөткөн эмгектер болуп саналат. Кептик ишмердүүлүк, сүйлөө этикети, коммуникациялык компетенттүүлүктүн азыркы доордогу зарылдыгы И.В.Бестужев-Лада, А.И.Буров, Л.С.Выготский, В.В.Виноградов, Н.И.Жинкин, В.Жирмунский, Е.В.Квятковский, А.А.Леонтьев, Ю.М.Лотман, Д.С.Лихачев, К.В.Мальцева, Л.П.Печко, А.П.Потебня, Ю.В.Рождественский, Л.Н.Скворцов, В.В.Соколова, Ю.А.Сорокин, Л.В.Тодоров, Ю.У.Фохт-Бабушкин, Л.В.Щерба, П.М.Якобсон ж.б. философтордун, эстетиктердин, лингвисттердин, адабиятчылардын, психологдордун, педагог-

дордун, культурологдордун эмгектеринде чагылдырылган. Ал эми маданият менен искусствонун мектеп окуучуларынын калыптануусуна тийгизген таасири В.И.Аннушкин, Т.Аскараров, М.М.Бахтин, Г.О.Винокур, В.В.Журавлева, В.А.Кан-Калик, Е.В.Квятковский, О.И.Никифорова, А.А.Саалиев, Э.В.Соколов ж.б. эстетиктердин, адабиятчылардын, культурологдордун жана методисттердин эмгектеринде каралган.

Н.Д.Бурвикова, И.Р.Гальперин, Г.А.Золотова, С.Г.Ильенко, Н.А.Купина, П.А.Лекант, О.А.Нечаева, В.В.Степанова, И.А.Фигуровский, Н.М.Шанский, Д.Н.Шмелев ж.б. лингвисттер тил менен кептин функциясы тууралуу теориялык ойлорун айтса, С.Н.Баранов, Н.Д.Бурвикова, Б.Н.Головин, Н.А.Пленкин, Л.И.Скворцов, Н.Е.Сулименко, Ю.В.Фоменко, Е.А.Цейтлин, А.В.Шишканова тексттин коммуникациялык табиятын жана ролун белгилешкен.

Жыйынтык. Ошентип, дүйнөлүк педагогиканын, лингвистиканын, психологиянын, адабият таануунун, философиянын, эстетиканын көптөгөн белгилүү окумуштуулары тарабынан кеп маданиятын үйрөнүүнүн мааниси жогору экендиги жана бул теманы изилдөөнүн методологиясы белгиленген.

Адабияттар:

1. Ломоносов М.В. Избранные произведения. В двух томах. История. Филология. Поэзия. Т. 2. [Текст] / М.В.Ломоносов. – М.: Наука. 1986
2. Буслаев Ф.И. Преподавание отечественного языка [Текст] /Ф. И. Буслаев. – М.: 1992. – 512 с.
3. Поливанов Л.И. Урок объяснительного чтения и логического разбора в связи с изустным и письменным воспроизведением мыслей [Текст] /Л.И.Поливанов. – М.: 1868.
4. Стоюнин В.Я. Педагогические сочинения [Текст] /В.Я.Стоюнин. – СПб., 1892. – 567 с.
5. Острогорский В.П. Беседы о преподавании словесности [Текст] / В.П.Острогорский. – СПб., 1885. – 111 с.
6. Голубков В.В. Методика преподавания литературы [Текст] / В.В.Голубков. – М.: Учпедгиз, 1962. – 490 с.
7. Иманалиев К. Орто мектептерде кыргыз адабиятын окутуунун методикасынын негизги маселелери [Текст] / К.Иманалиев. – Ф.: «Мектеп», 1973.
8. Алымов Б. Мектеп сочинениеси [Текст] / Б.Алымов. – Ф.: 1982.
9. Байгазиев С. Гумандуу педагогика жөнүндө ой [Текст] / С.Байгазиев. – Б.: 1998.
10. Рысбаев С.К. Окуучунун сүйлөө жана жазуу ишмердиги [Текст] / С. К. Рысбаев. – Б.: 2014.